

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

A Publika Magyar Könyvtári Kör 2005. március 1-jén megtartott rendes évi közgyűlésén a tagság egyhangúlag elfogadta a 2004. évi tevékenységről szóló szakmai és pénzügyi beszámolót. Ezek teljes szövege az egyesület honlapján olvasható (www.ki.oszk.hu/publika), a pénzügyi tevékenység egyszerűsített mérlegét az alábbiakban tesszük közzé:

Nyitás	
Bank	2 306 233
Pénztár	10 965
Összesen:	2 317 198

Közhasznú tevékenységből származó bevétel	12 508 013
Tagdíj befizetés	65 200
Egyéb bevétel NKA	500 000
Összes bevétel	13 073 213
Megbízási díj	1 870 874
TB	313 006
Nyugdíjbiztosítás	674 966
Magánnyugdíj pénztár	12 620
SZJA	1 082 033
Anyag jellegű költség	808 062
Egyéb költség	8 709 095
Összes költség	13 470 656

Záró pénzkészlet 2004.XII.31.	
Bank	1 843 797
Pénztár	75 958
Összesen	1 919 755

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

14. évfolyam 5. szám

2005. május

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Ferenczy Endréné:** Emlékezés az Országos Széchényi Könyvtár Budai Vár-
ba költözésének huszadik évfordulója alkalmából 3
- Amberg Eszter:** A nyilvános könyvtáraktól a nyilvános szolgáltatásokat
nyújtó könyvtárakig 8

Fórum

- A magyar könyvtárosság etikai kódexe 14

Műhelykérdések

- Venyigéné Makrányi Margit:** Kistelepülési könyvtári ellátás Borsod-Abaúj-
Zemplén megyében 23
- Papné Angyal Ágnes:** Jubileumi jelentés a könyvtárosasszisztens képzésről 29
- Kelemenné Farkas Zsuzsa:** Az iskolai könyvtárak szerepe az olvasóvá válás
folyamatában 35
- Rideg Lászlóné:** Az enyingi Vas Gereben Városi Könyvtár állományalakítási
gyakorlata 42
- Dörgő Tibor:** Az Országos Idegennyelvű Könyvtár műfordítás-adatbázisa 46

Memento

- Poprády Géza:** A Magyar Örökség-díjról 49
- Pannonhalmi Bencés Főapátság 50

Konferenciák

- Éger Veronika:** A „Polcológiától” az „információs bummgig” Benyomások
egy konferenciáról 53

Könyv

- Kaposvár múltja életrajzi kislexikonban 58

From the contents

Lídia Ferenczy: The National Széchényi Library moved to its new building 20 years ago (3);

Eszter Amberg: From public libraries to libraries "open for all" (8)

Cikkeink szerzői

Amberg Eszter, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Dörgő Tibor*, az OIK munkatársa; *Éger Veronika*, tanár, könyvtáros; *Ferenczy Endréné*, az OSZK ny. főosztályvezetője; *Kelemenné Farkas Zsuzsa*, az ELTE Egyetemi Könyvtár munkatársa; *Papné Angyal Ágnes*, ny. főiskolai tanár; *Poprády Géza*, az OSZK tanácsadója. *Rideg Lászlóné*, az enyingi Vas Gereben Városi Könyvtár igazgatója; *Venyigéné Makrányi Margit*, a Miskolci Egyetemi Könyvtár igazgatója

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyáininé Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Mezey László Miklós, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alapprogram

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4440 forint. Egy szám ára 370 forint

HU-ISSN 1216-6804

Emlékezés az Országos Széchényi Könyvtár Budai Várba költözésének huszadik évfordulója alkalmából*

Húsz esztendővel ezelőtti esemény ma már történelem. Még inkább annak számitanak az azt megelőző negyedszázad tervei, munkálatai, amelyeket az 1985. április 2-án tartott, a mai napon ünnepelt esemény koronázott meg. Részben könyvtártörténet, de egyúttal a mindennapok apró mozzanataiból összefonódó, egyéni életpályák, életpályáink története is. Olyan történet, amely az 1985-öt követő éveknek, sőt a jelen és a jövő nemzeti könyvtára szerepének és jelentőségének is megalapozója lett.

A mai nap emlékülésének műfaja joggal megkívánná ezeknek az éveknek történeti kutatásokra épülő, tudományos feldolgozását és előadását. Bocsássák meg, ha erre most mégsem vállalkozom. Mindazok számára, akik e hosszú korszak egészében vagy bizonyos időszakában részt vettek, talán beszédesebb volt azoknak a közösen átélt eseményeknek, sikereknek és buktatóknak a felvillantása, amelyekre a könyvtár alapításának 200-ik évfordulója alkalmából, 2002-ben rendezett találkozón megpróbáltam emlékezni. Most elsősorban azokhoz szólnék, akik már itt, a Budavári Palotában ismerték meg a Széchényi Könyvtárat, akik itt váltak a magyar kultúra frott emlékeit megőrző nemzeti gyűjtemény gondozójává, gyarapítójává és közvetítőjévé.

1984. december 22-én, este 9 órakor – a Magyar Rádió és Televízió riportereinek és kameráinak jelenlétében – búcsúztunk el a Nemzeti Múzeum épületében, az 1847-ben elkészült és 1867-ben megnyílt olvasóterem utolsó olvasójától. Elérkezett az a pillanat, amelyre akkor immár több, mint háromnegyed évszázada, a XX. század kezdetétől elődeink, majd utóbb mi magunk is vártunk: a könyvtár új, önálló, jelentőségéhez és gyűjteményének nagyságához mérten méltó elhelyezésben folytathatja munkáját. A kezdetben főleg raktári, majd utóbb olvasói férőhelyhiánnyal küszködő intézmény gondjainak megoldására a század elejétől már számos terv, kezdeményezés született – ezek közül csak néhányat, nem is pontos kronológiai rendben kiemelve: – a Múzeum körüli épületeknek (a ma is meglévő Festetics- és Esterházy-palotának, valamint a hajdani Sándor utcai képviselőháznak, a mai Olasz Kultúrintézetnek) és a Nemzeti Múzeumnak összekapcsolása fedett függőhidakkal, vagy a múzeum két belső udvarának beépítése, majd – már a II. világháború utáni időszakban: – az egykori tőzsdepalota, a mai televízió székházának, esetleg a Vámház, azaz a Közgazdaságtudományi Egyetem épületének átalakítása, és sorolhat-

* Elhangzott 2005. április 4-én, az OSZK-ban tartott ünnepségen.

nánk tovább az elvetett elképzeléseket. Végül az 1959-ben megszületett döntés az akkor még romokban álló, kiégett Budavári Palota krisztinavárosi szárnyát jelölte ki a nemzeti könyvtár otthonaként. Az 1960-ban megkezdett tervezési–építési munkák huszonöt év elteltével befejeződven, kerülhetett sor 1985-ben arra az ünnepi aktusra, amelyre ma emlékezünk.

A mai ünnep ennek az egynapos momentumnak állít emléket. Ám valójában ennek a huszonöt évnek a könyvtártörténetére végig rányomta bélyegét – súlyát is, és lelkesedését is, – a tervezés, a felkészülés munkája. Sajnos, nagyon sokan, akik mindennek megálmodói és résztvevői voltak, ma már nincsenek közöttünk. Sőt, sokan még azok közül sem, akik a költözés és az új épület megkívánta működési rend alakításán rajta hagyták – sokszor anonim módon, de mégis marandóan – a maguk keze nyomát. A mai napon, a ma könyvtárosainak megtisztelő kötelessége hálával és megbecsüléssel mindnyájukra emlékezni.

Hosszú lenne részletesen felsorolni mindazt a munkát, amely ezt az időszakot meghatározta. Emlékeztetőül, ismét csak kiemelve utalnék néhányra:

- a részletező, tudományos tervtanulmányokra, amelyek a különböző feladatok (olvasószolgálat, kézikönyvtárak, bibliográfiai munka, raktározás és állományvédelem stb.) prognosztizálható megoldását körvonalozták;
- az épület funkcionális kialakításának elgondolására;
- a 70 ezer kötetes, szabadpolcon elhelyezett kézikönyvtár címanyagának összeállítására, példányainak beszerzésére, felállítási rendjének kidolgozására és megvalósítására;
- a könyvszállító berendezés (úgynevezett telelift) kiválasztására, útvonalának megtervezésére,

és még hosszan sorolhatnánk tovább. A tervek, elgondolások, sőt olykor a már elvégzett munkák is a múlt évekkel részben az anyagi lehetőségek, részben a technikai fejlődés, valamint a könyvtár funkcióinak változása következtében gyakran meghiúsultak, illetve módosultak.

Az olvasótermek kezdetben tervezett rendszere a magyar irodalom- és történettudományi szakkönyvtári feladatok vállalása jegyében alakult; az egyes szervezeti egységek elhelyezésének terve a szervezet többszöri átalakítása, az újabb feladatok vállalásával járó létszámbővülés miatt korrekcióra és kompromisszumokra szorult; a kézikönyvtárak anyagának gyűjtése és rendezése az épület befejezésének bizonytalansága és anyagi nehézségek okán többször félbeszakadt, majd újra kezdődött; a kezdetben még gyermekcipőben járó gépesítési elgondolások (például az eredetileg a II. szint hatalmas termébe képzelt, akkor korszerű megagép terve) az elektronikus fejlődéssel lépést tartva folyamatosan változtak; a két toronyraktárt összekötő alsó, a Várhegy gyomrában lévő raktárak helykihasználó berendezése, a tervbe vett tömör raktár a pénzügyi lehetőségek hiányában hagyományos raktárként valósult meg stb. Mindazok, akik részesei lehetnek ennek az időszaknak, szinte naponként döntésekre, újragondolásokra, nemegyszer – változtatlan hivatástudattal – újrakezdésre is kényszerültek.

Az 1980-as évek elejétől, a megvalósulás várható közelségbe kerülésétől kezdődően sürgetően tornyosultak az immár realitásokra alapozódó tennivalók. A fejlesztésükben félbeszakított kézikönyvtárakból még a romos épület zárt raktárterében kellett – nagyon mostoha munkakörülmények közepette – kialakítani a végső csoportosítás szakrendjét, hiányainak kiegészítését, címkézését, megszer-

keszteni eligazító tábláit, hogy a majdan elkészülő olvasói terekbe a 70 ezer kötetnek már csak az előre megtervezett helyekre való felszállítása maradjon hátra. Annak a kézikönyvtárnak, amely azóta is folyamatosan – bár a gyarapítási keret hiányai miatt időnként hézagosan – fejlődik, és a kutatók, olvasók szemében a nemzeti könyvtár egyik legnagyobb vonzerejét jelenti.

Nem kisebb feladat és nemegyszer komoly vita forrása volt az új épület helyiségeinek felosztása, az egyes szervezeti egységeknek a funkcionális működés szempontjából viszonylag optimális és megfelelő munkakörülményeket teremtő elhelyezése.

Ákárcsak az az idő tájt mintegy 6 millió egységet számláló teljes gyűjtemény raktári elhelyezésének polcról-polcra kidolgozott megtervezése, tekintettel a jövőbeli gazdagodásra is. 1985-re ezt még sikerült megoldani. De ne felejtjük el, hogy az építkezés kezdetekor, 1960-ban az új könyvtárepületeknél figyelembe veendő mintegy ötven évi további gyarapodást befogadó férőhely követelménye az elhúzódó építkezés miatt már a beköltözéskor huszonöt évre zsugorodott!

Továbbá számos szabályzat előzetes kidolgozását igényelte a megváltozott körülmények közötti új működési rend is. Ilyen volt például:

- a raktári állomány forgalmazását és nyilvántartását végző, új koncepciójú könyvkiadó állomás feladatainak és kapcsolatrendszerének körvonalazása;
- a zárt raktárterekből a belső könyvtári munkához szükséges kölcsönzési rend megtervezése;
- a törzsgyűjteményi és különgyűjteményi olvasótermek sajátos követelményeit figyelembevevő, mégis egységes ellenőrzési és tájékoztatási tennivalóknak, idő-, illetve létszámgigényének kiszámítása;
- az osztályvezetőkre épülő új szolgálatvezetői rendszer közös kialakítása, amely problémák esetén a könyvtár vezetését volt hivatott képviselni az esti és szombati nyitvatartási időben, és a felügyelni a biztonságos zárást;
- a gyarapító- és feldolgozó részlegek munkatársainak fokozatos bevonása az olvasószolgálati és tájékoztató feladatokba, amely így a belső könyvtári munka és a szolgáltatás jobbító kölcsönhatását volt hivatott megteremteni;
- az akkor még többnyire hagyományos cédulakatalógusok – mind a nemzeti könyvtári gyűjtemény olvasói, szolgálati katalógusai, mind az országos központi lelőhely-nyilvántartások – elhelyezési és költöztetési megoldásai, valamint az egy példányos ún. müncheni katalógus olvasószolgálati célú teljes másolatának elkészítése és rendezése;
- az épületen belül olyan közlekedési rend kialakítása, amely az olvasó számára a terek közötti szabad mozgást, ugyanakkor a gyűjtemény védelmét is biztosítja.

Tettük mindezeket annak tudatában – és ezt nem panasznak szánom, csupán a valóság beismerésének –, hogy ez a gyönyörű épület, az ország második legnagyobb épülete, eredetileg királyi palotának készült, és ebből még a leg gondosabb tervezés és kivitelezés sem tudhatott funkcionális szempontból a nemzeti könyvtári működés számára optimális alkotást megálmodni és létrehozni.

Majd a több évtizedes, álmodozások és realitások közötti vívódást követően, elérkezett a ma ünnepeelt megnyitást megelőző utolsó nagy erőpróba: 1984 október elején két ütemben elkezdődött az Országos Széchényi Könyvtár felköltözése új,

alapítása óta első önálló otthonába. A költözés teljes időtartamára napokra, sőt órákra bontott ütemtervet állítottunk össze, figyelembe véve a különböző dokumentumtípusokhoz szükséges szállítóeszközök alkalmasságát és mennyiségét, a szállítást végző Fősped napi kapacitását, a be-, illetve kirakodás idő-, hely- és munkaerőigényét, a göngyölegek, bútorok, munkaeszközök, gépek költöztetésének időzítését. Az első ütem októbertől december végéig tartott, amikor is a korábban már elkészült két toronyraktárból az ideiglenesen ott elhelyezett anyag került végleges helyére. (Ez az anyag a '60-as évektől kezdődően helyhiány miatt beládázott, és 1973-ig részben a kiscelli, részben a keszthelyi kastélyban tárolt muzeális könyveket, hírlapokat és a „pokol”-ként emlegetett értékes, füzetes kinyomtatvány-gyűjteményt jelentette.) Három hónap után, 1985 januárban kezdődhetett – az eredeti tervek időzítését pontosan követve – a főváros hat különböző pontjáról valamennyi gyűjteményrész, valamint a berendezési, felszerelési tárgyak áttelepítése. És 1985. március 31-ére a költözés befejeződött!

Elhagytuk a könyvtár 140 éven keresztül volt otthonát, és az elvégzett munka boldog elégedettségével léphettünk be hatalmas, ragyogó, új palotánkba. Valljuk be, hogy közben és utóbb az örömben némi nosztalgia is vegyült, visszaemlékezve a Nemzeti Múzeum jéghideg, ókori sírkövekkel szegélyezett folyosóira, a zsúfolt, boltíves munkaszobákra, a Kézirattár gyönyörű Széchényi termére és az alapító kapu előtt őrködő szobrára, a kurrens hírlapraktár régi fapalcozatára, az olvasóterem csigalépcsőjére, az ósdi írógépekre, adré mára, az olvasótermi felügyelőpultokra – mindarra, ami a nemzeti könyvtár hagyományait is jelképezte, és amelyre néhány, megmentett darabjával vagy fényképével legalább a most megnyíló kis múzeum emlékeztet.

Az 1985-ig elvezető útból így mozzanatokot kiragadva, azok számára, akik nem lehettek részesei, talán nem is érzékelhető igazán annak a hajdani feladatnak a súlya, egyben felemelő ereje. Tegyük hozzá, hogy mindezek közepette a könyvtár az alapfeladatait hiánytalanul ellátta. Nem szünetelt a gyűjtemény gyarapítása (köteles példányok, belföldi és külföldi vásárlások útján), az új gyarapodás feldolgozása, a katalógusok építése, a kurrens nemzeti bibliográfia megjelentetése, akkor még tervszerűen folyt az unikális értékű időszak kiadványok gyűjteményének korszerű rekatalogizálása, a szakirodalmi tájékoztatás, a magyar hírlapok állományvédelmi mikrofilmezése, a kulturális örökség állagmegóvása, restaurálása, a magyar könyvtárügy számára nyújtott központi szolgáltatások (kötelespéldány- és fölöspéldányelosztás, a központi katalógusok építése, könyvtárközi kölcsönzés stb.) végzése. Kizárólag az olvasószolgálat zárt be, de csupán a költözés utolsó három hónapjára, 1985. januártól március végéig. Sőt, még a felkészülés és költözés rohamában is tovább lehetett vinni azt a könyvtár egész korábbi történetét végigkísérő, – utóbb már megszűnt – hagyományt, hogy a mindenkor új munkatársak – valamennyien, de elsősorban az olvasó- és tájékoztatószolgálatot ellátók –, mielőtt végleges munkakörükbe kerülnek, alaposan megismerik az intézmény egészének működését, történeti alakulását, gyűjteményének rétegződését, katalógus- és jelzetrendszerét. Mivel ezek az ismeretek a színvonalas szolgáltatás alapkövetelményei, ezért a már korábban is két-három évenként szervezett OSZK-ismereti tanfolyamokat követően '85 elején háromhónapos konzultációsorozat segítette a nemzeti könyvtári múlt sajátosságainak felvázolása mellett az új otthon működési rendjének elsajátítását.

És ugyanezen időszakban már folytak az előkészületek a megnyitó ünnepség megszervezésére, az alkalomra érkező tizenhárom külföldi nemzeti könyvtárigazgató fogadására, az első kiállítás megrendezésére, amely a nemzeti könyvtár „gyűjtőinek és mecénásainak” állított emléket. Fél évvel a megnyitó után, '85 őszén pedig – a könyvtár munkatársainak ugyancsak a költözés alatt végzett szervezőmunkája gyümölcseként – az új épület kiállítótermeiben megnyílhathat az a kiállítás, amely 20 hazai és 21 külföldi gyűjteményből így együttesen, első ízben mutatta be a középkori Magyarország kódexeit, és amely ezt követően négy hónapon át hosszú sorokban várakozó ezreket vonzott a magyar múlt, a magyar kultúra emlékei előtti tiszteletadásra.

Tudatosan nem emeltem ki senkit név szerint a megidézett emlékek sokaságából. Teljes felsoroláshoz nem lenne elegendő idő, a válogatáshoz pedig nincs méltó szempont. Hiszen talán soha annyira nem forrott egybe a könyvtár munkatársainak köre, mint ezekben az években. Legtöbbször munkaidőtől, szünnaptól, munkaköri kötelezettségtől, a feladatok jellegétől, súlyától függetlenül vállalták a legfontosabb, legsürgősebb tennivalókat, és boldog lelkesedéssel végezték el.

Azzal kezdtem, hogy a húsz esztendővel ezelőtti esemény ma már történelem. Lehet, hogy mindaz, amit utalásszerűen elmondtam, sokak szemében túlzóan heroikus korszaknak tünteti fel a történelemnek ezt az időszakát. Sőt, mai szemmel nézve, a jelen ugrásszerűen gyors fejlődésének világában nem is mindenki számára értékelhetőek „korszerű” eredményként a húsz esztendővel ezelőtti vagy az azt megelőző évek kiragadottan említett teljesítményei. De úgy érzem, hogy a több, mint kétszáz esztendő gyűjtemény életében – Széchényi Ferenc 1802-es könyvtáralapításán kívül – nincsenek újabb és újabb mérföldkövek, határállomások vagy korszakok. A Budai Várba költözést sem tekinteném mérföldköznek vagy új korszaknak, hanem az intézmény megelőző évtizedei, évszázadai méltó folytatásának, amelyben könyvtárosok több generációja a nemzeti gyűjtemény iránti elkötelezettséggel, azonosulással, sőt büszkeséggel vette ki részét, és ami a legfontosabb: mindvégig megőrizte annak hagyományait, értékeit. A mai ünnep ennek a kontinuitásnak a továbbvitelére is buzdítson, mert a magyar nemzeti könyvtár a jövő évtizedek, évszázadok során is csak erre építve töltheti be mindenkori küldetését.

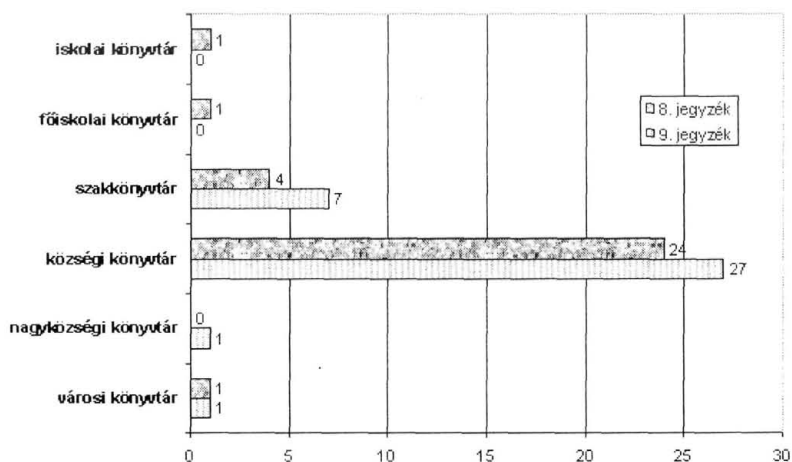
Ferenczy Endréné

A nyilvános könyvtáraktól a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárakig

A 2004-es évben kiszélesedett a nyilvános könyvtárak fogalomköre; ebben az esztendőben megteremtődtek a jogszabályi alapok a kistérségi ellátás és az érdekeltség-növelő támogatás terén, megalapozva a korszerűbb könyvtári ellátást. Mielőtt rátérnék e változások bemutatására, lássuk, hogyan alakult a nyilvános könyvtárak jegyzéke a tavalyi évhez képest¹.

2004-ben a NKÖM Könyvtári Főosztálya által vezetett Nyilvános könyvtárak jegyzéke a korábbi évekhez hasonlóan ismét két jegyzékkel, nevezetesen a 8. és a 9. jegyzékkel² bővült. Összesen 111 könyvtár jelentkezett, amelyből 67 könyvtár, vagyis a jelentkezők 60 százaléka került fel a jegyzékre (2003-ban ez az arány 79 százalékos volt). A 2003. év végi állapothoz képest³ 2071-ről 2138-ra nőtt volna a Nyilvános könyvtárak jegyzékén szereplő intézmények száma, ha a 8. jegyzéken nem töröltünk volna két könyvtárat.

A 67 db 2004-ben a jegyzékre felkerült könyvtár alaptevékenység szerinti megoszlása:

Mint említettem, a 8. jegyzékről két községi könyvtárat töröltünk. Szóc Község Önkormányzatának Képviselő-testülete tárgyi és személyi feltételek hiánya miatt úgy határozott, hogy visszavonja a Községi Könyvtár alapító okiratát. Az intézmény működtetéséhez szükséges további előirányzatot a Polgármesteri Hivatal költségvetésének szakfeladatán biztosítja. A NKÖM Könyvtári Főosztálya szakfeladaton gazdálkodó könyvtárat az első megjelenést követően már nem vesz fel

a jegyzékre, hisz jogilag akkor látja biztosítottnak a könyvtár folyamatos működését, ha az önkormányzat garantálja, hogy legalább a könyvtár éves állománygyarapítási keretéről a könyvtáros dönthet szakmai indokok alapján.⁴

A másik jegyzékről törölt könyvtár a Pusztamérges Községi Közművelődési Könyvtár volt, mivel az önkormányzat értesítést küldött, hogy a könyvtár részben önállóan gazdálkodó jogi személyi státuszát megszüntette. Azonban 2004 októberében a Képviselő-testület hiteles, módosított alapító okiratot küldött, ezért a pusztamérgesi Községi Könyvtár a 9. jegyzékre ismét felkerült.

A városi könyvtárak közül a putnoki Péczeli József Általános Művelődési Központ. Városi Könyvtár végre felkerült a 8. jegyzékre.⁵

A köztársasági elnök az 52/2004. (V. 25.) KE határozatával 2004-ben 18 nagyközségnek adományozott városi címet. A 18 újdonsült város közül két Pest megyei településen nem működik nyilvános könyvtár⁶, a további 16 várossá nyilvánított nagyközség közül 2004. év végéig mindössze hat küldte be a Könyvtári Intézetbe a hiteles, módosított alapító okiratát.

Az 1997. évi CXL. tv. 67. § értelmében a városokban elsősorban önálló intézményben kell a nyilvános könyvtári ellátást biztosítani.

Dunavarsány 2004-ben kérvényezte a nyilvános könyvtárak jegyzékére való felvételét. Kérelmét el kellett utasítanunk, mivel a beküldött alapító okirat szerint az önkormányzat költségvetési szervként tartja nyilván a könyvtárat, hanem az önkormányzat költségvetésében szakfeladatként szerepelteti a könyvtári állománygyarapítást. Ezzel szemben Örkény (ahol 2002 októberében szakfelügyeleti vizsgálat is volt) az első jegyzékről⁷ történt elutasítása óta továbbra sem kérte jegyzékre történő felvételét.

A 2003-ban várossá nyilvánított nagyközségek közül⁸ még Bábolna és Nyékládháza hiteles, módosított alapító okiratát várjuk.

A nyilvános könyvtárak jegyzéke 2002–2004

Alaptevékenység	2002	2003	2003. törlés	2004. május	2005. január	2004. törlés	2002–2004 összesen
Megyei könyvtári feladatok ellátása	19						19
Városi könyvtári feladatok ellátása	219	5					224
Városi és országos szakkönyvtári feladatok ellátása	1						1
Városi és iskolai könyvtári feladatok ellátása	42		-11	1			32
Községi könyvtári feladatok ellátása	1132	38	-1	10	18	-2	1195
Községi és iskolai könyvtári feladatok ellátása	455	27		14	10		506
Nemzeti könyvtári feladatok ellátása	1						1
Nemzeti gyűjtőkörű és egyetemi könyvtári feladatok ellátása	1						1
Digitális könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	1						1

Alaptevékenység	2002	2003	2003. törlés	2004. május	2005. január	2004. törlés	2002-2004 összesen
Országos szakkönyvtári feladatok ellátása	9						9
Szakkönyvtári feladatok ellátása	28	5	-1	4	7		43
Egyetemi könyvtári feladatok ellátása	30						30
Főiskolai könyvtári feladatok ellátása	35	1	-4	1			33
Egyházi könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	14	2					16
Egyházi és iskolai könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	2						2
Iskolai könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	1			1			2
Munkahelyi könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	16		-1				15
Munkahelyi és városi könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	5				1		6
ÖSSZESEN	2011	78	-18	31	36	-2	2136

2004-ben összesen 34 könyvtár kérelmét utasította el a NKÖM Könyvtári Főosztálya, ezek 88 százaléka községi könyvtár volt. Az elutasítottak fele szakfeladaton működteti a könyvtárát. Az elutasítás további okai között szerepel az esetek 30 százalékában, hogy a vezető kinevezési rendje vagy teljes egészében hiányzik az alapító okiratból, vagy helytelenül szerepel benne, hiszen a könyvtár vezetőjét nem nevezheti ki pl. az iskola igazgatója, csak a képviselő-testület. Az elutasítottak alapító okiratának ugyancsak 30 százaléka egyáltalán nem, vagy hibásan tartalmazza az alaptevékenységet. Megfigyelhető, hogy az alaptevékenység leírása sok esetben távol áll a törvény szövegétől, esetleg teljesen hiányzik az alapító okiratból, vagy csak a KSH szakfeladat szerinti besorolást tartalmazza, amely szakmailag nem tekinthető a könyvtár vonatkozásában az alaptevékenység pontos megfogalmazásának. Ezeket az alapeladatokat a törvény pontosan megfogalmazza. A könyvtári tevékenység tekintetében az ellátandó alapeladatokat az 1997. évi CLX. tv. 55. és 65. §-a rögzíti, szakmailag ez az, amelyet az alapító okiratban rögzíteni kell. Természetesen az alaptevékenység hiányos vagy szűkszavú megfogalmazása önmagában még nem jelent automatikus elutasítást a jegyzékről.

Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a jegyzékre való felvételhez csak hitelesített okiratot tudunk elfogadni (fénymásolatot nem!). Tavaly előfordult, hogy az egyik község a jegyzékre kerülés érdekében – miután az alapító okiratban végrehajtotta az általunk kért módosításokat – visszadátumozta azt. Így sajnos, az egész okirat elveszti érvényességét, mivel olyan jogszabályra hivatkozik, nevezetesen az 1997. évi CXL. tv.-re, amely akkor még nem is volt hatályban. Ezért fontos tehát figyelni az okiratok keltezését, mivel kétséges azoknak a hitelessége, amelyek az előbb említett törvény megjelenése előtt keletkeztek.

A 8. jegyzékről elutasított 14 könyvtár közül öt önkormányzat⁹ azonnal reagált a minisztérium levelére, és módosította az alapító okiratát, így felkerülhettek a 9. jegyzékre. Közülük Pásztori – miután újból felkerült a jegyzékre – 2005 februárjában értesített a Képviselő-testület döntéséről, miszerint a település könyvtárát mint önálló intézményt megszüntetik, ezentúl az önkormányzat a nyilvános könyvtári szolgáltatást megrendeléssel biztosítja.

Az 1997. évi CXL. tv. 64. §-a szerint a települési könyvtári ellátás a települési önkormányzatok *kötelező* feladata. Ezt a feladatot az önkormányzatok könyvtár-fenntartással (önállóan vagy társulásban) teljesíthetik, vagy lakosaik számára ezt a szolgáltatást megrendelhetik egy nyilvános könyvtártól.

A törvény megjelenése óta elsősorban azokat a településeket tudta az ágazati irányítás támogatni, amelyek a feladatot intézmény fenntartásával látták el. Az önálló alapító okirattal rendelkező intézmények kerülhettek fel a nyilvános könyvtárak jegyzékére, és kizárólag a jegyzéken szereplő könyvtárak igényelheték az érdekeltségnövelő támogatást, valamint a különböző pályázatokon is elsősorban e könyvtárak indulhattak. 2005-től azonban újabb lehetőségek állnak rendelkezésre, és a képviselő-testület választhat, milyen formában teljesíti a törvényben megszabott kötelező feladatát, a könyvtári ellátás biztosítását.

Amennyiben a képviselő-testület úgy dönt, hogy települési könyvtárat tart fenn, akkor az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. tv. 88. §-a szerint el kell készíteni a könyvtár alapító okiratát. A másik lehetőség, hogy a települési könyvtári ellátást nyilvános könyvtár szolgáltatásának megrendelésével teljesíti az önkormányzat. Ebben a helyzetben jelentős változást hozott a 23/2004. (XI. 20.) NKÖM rendelet, amelynek 6. §-a módosítja a könyvtári és közművelődési érdekeltségnövelő támogatásról szóló 4/2004. (II. 20.) NKÖM rendeletet. Ennek értelmében *az a helyi önkormányzat is igényelheti az érdekeltségnövelő támogatást, amely nem tart fenn nyilvános könyvtárat, de a könyvtári szolgáltatásokat társulás vagy megrendelés útján biztosítja.*

Az érdekeltségnövelő támogatás minimális összegére vonatkozó szabály kizárhat egyes önkormányzatokat a támogatásból, mód van azonban arra, hogy ezek az önkormányzatok a megrendelt szolgáltatást nyújtó könyvtár közvetítésével mégis hozzájussanak a támogatáshoz. A lehetőséget *az önkormányzat és a szolgáltató könyvtár közötti megállapodásban kell erre megteremteni, ezért a szerződések megírása, illetve módosítása* során a következőkről kellene megállapodni:

1. A szerződés azt rögzíti, milyen szolgáltatásokat rendel meg az önkormányzat. Rendelkezni kell a beszerzett könyvtári dokumentumok tulajdonáról, a finanszírozási kérdésekről, a nyilvántartás és az elszámolás rendjéről. Ha a szolgáltató könyvtár a könyvtári szolgáltatások körében *dokumentumbeszerzést* is végez az önkormányzat által *kifejezetten* erre a célra átadott pénzeszközök felhasználásával, vezeti a nyilvántartást, akkor *január 31-éig ki kell állítania egy igazolást az önkormányzatnak az előző évi ténylegesen állománygyarapításra fordított összegről*, hogy az önkormányzat eleget tudjon tenni a február 20-ai jelentési kötelezettségének. Amennyiben a megrendelő önkormányzat maga igényli az érdekeltségnövelő támogatást, úgy az abból vásárolt dokumentumoknak, technikai eszközöknek az önkormányzat tulajdonába kell kerülniük.

2. Azon önkormányzatok, amelyek a 4/2004. (II. 20.) NKÖM rendelet 7. §. (9) bekezdése alapján nem lennének jogosultak a támogatásra, egyrészt adhatnak a szerződésben olyan felhatalmazást, hogy a szolgáltató könyvtár a saját adataival együtt teljesítse az adatszolgáltatást, és így a szolgáltató könyvtár közvetítésével juthatnak hozzá a támogatáshoz. Ez esetben a szerződésben azt is rendezni kell, hogy milyen alapon, kit illet a beszerzett dokumentumok tulajdona és hogyan kerülnek a könyvtári dokumentumok a szolgáltatást megrendelő önkormányzat használatába.
3. A 4/2004. (II. 20.) NKÖM rendelet 6. §. (1) bekezdése értelmében a támogatás maximum 30 százalékát technikai eszközök beszerzésére is fordíthatja az önkormányzat, abban az esetben azonban, ha az igényelhető támogatás alacsony összege miatt felhatalmazza az önkormányzat a megrendelt szolgáltatásokat teljesítő könyvtárat a támogatás igénylésére, ezt a támogatást teljes mértékben könyvtári dokumentumok beszerzésére célszerű fordítani.

A beszerzett könyvtári dokumentumok tulajdonviszonyát különösen fontos a szolgáltató könyvtár és a szolgáltatást megrendelő önkormányzat közötti megállapodásban rögzíteni, mivel az elmúlt években az Állami Számvevőszék ellenőrizte, hogy az önkormányzatok a támogatás felhasználása során jogszerűen járnak-e el, és azon önkormányzatoknál, ahol nem az önkormányzat tulajdonába került a dokumentum, illetve a szerződés nem szólt a tulajdonviszony rendezéséről, a támogatás megvonását javasolta. Ellátó rendszeri közös beszerzés esetén tehát nem járható út az, hogy az ellátó rendszer tulajdonába kerül az önkormányzatok által befizetett érdekeltségnövelő támogatásból beszerzett könyvtári dokumentum, annak az érdekeltségnövelő támogatást igénybe vevő önkormányzat tulajdonába kell kerülnie.

A minisztériumi stratégiával összhangban a 2005. évben a kistélepülések számára jelentős finanszírozási lehetőségek nyílnak meg.¹⁰ *A többcélú kistérségi társulások által ellátott egyes közszolgáltatások 2005. évi normatív működési támogatásáról szóló 5/2005. (I. 19.) Kormányrendelet* értelmében a kistérségi társulások öt feladatra – közoktatási, szociális, gyermekjóléti, belső ellenőrzési és mozgókönyvtári feladatok ellátásához – igényelhetnek működési célú normatív támogatást kilenc milliárd forint értékben. Szemben az első három feladattal, az utolsó kettő, így a mozgókönyvtári feladatellátás nem kötelező, hanem választható feladat. Mozgókönyvtári szolgáltatáson ebben a vonatkozásban minden olyan szolgáltatást értünk, amit nem a település önmaga lát el, hanem megrendeli bármelyik nyilvános könyvtártól és megyei könyvtártól. A mozgókönyvtári feladatellátási támogatást akkor igényelheti a társulás, ha a társulási szerződésben ezt a feladatot vállalja, továbbá ha a *kistérségből legalább négy olyan önkormányzat megrendeli a mozgókönyvtári szolgáltatást, ahol nincs nyilvános könyvtár (azaz nem szerepel a Nyilvános könyvtárak jegyzékén)*, de biztosítani tud úgynevezett könyvtári szolgáltató helyet a szolgáltatások fogadásához. A támogatás eredményeképpen a társulásban részt vevő településeknek kevesebb helyi forrást kell a könyvtári ellátásra biztosítani, és az így megtakarított pénzeszközökből más hasonlóan fontos helyi feladatokat valósíthatnak meg.

2004. évi állapot szerint a települési könyvtárak 70 százaléka szerepel a Nyilvános könyvtárak jegyzékén. Ez a lehetőség elsősorban a jegyzéken *nem* szereplő

községekben, illetve a kistelepüléseken élők könyvtári ellátását javítja azáltal, hogy ahol a települési önkormányzat különböző okok miatt nem tud fenntartani nyilvános könyvtárat, ott is eleget tudjon tenni – könyvtári szolgáltatási szerződés megkötésével – a törvény által előírt könyvtárellátási kötelezettségének.

A fentiek ismeretében tehát minden önkormányzatnak mérlegelnie kell, hogy a *kötelező könyvtári feladat ellátását* a továbbiakban intézményfenntartással vagy szolgáltatás megrendelésével biztosítja a település lakosainak. Véleményem szerint a fenntartóknak érdemes lenne felvenni a kapcsolatot a megyei könyvtár vezetőjével, illetve a kistérségi társulás elnökével, ők ismerik a lehetőségeket, és segítséget nyújthatnak a döntés meghozatalában.

JEGYZETEK

- 1 Hangodi Ágnes: A nyilvános könyvtárak jegyzékének 2003. évi állapotáról = Könyv. Könyvtár. Könyvtáros, 2004. 3. sz. 7–21. p.
- 2 Kulturális Közlöny, 2004. 9. sz. 602–610. p.; Kulturális Közlöny, 2005. 2. sz. 74–100. p.
- 3 Vö.: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2004. 3. sz. 7. p.
- 4 Ezért a fenntartóknak azt szoktuk javasolni, hogy erre vonatkozóan használják a „polgármesteri hivatal részjogkörű költségvetési egysége” megfogalmazást. Ez a jogszabály szerint [217/1998. (XII.30.) Korm. rendelet az államháztartás működési rendjéről. 2. § 40. pont és 15. § (4)] elfogadható.
- 5 Vö.: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2004. 3. sz. 7. p.
- 6 Dunavarsány és Örkény.
- 7 2000. június. 16.
- 8 95/2003. (VI. 16.) KE határozat.
- 9 Méhtelek, Mezőcsokonya, Pásztori, Vizslás, Zákány.
- 10 Fehér Miklós: Kistérségi ellátás = Könyv. Könyvtár, Könyvtáros, 2005. 2. sz. 3–6. p.

Amberg Eszter